

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Falsul de monedă în Principatul Transilvaniei: între practică socială și normă juridică

Gabriel-Virgil Rusu

How to cite this article:

Rusu, Gabriel-Virgil (2023) *Falsul de monedă în Principatul Transilvaniei: între practică socială și normă juridică*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 21, pp. 201–209. DOI: 10.5281/zenodo.8367406

© 2023: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

FALSUL DE MONEDĂ ÎN PRINCIPATUL TRANSILVANIEI: ÎNTRE PRACTICĂ SOCIALĂ ȘI NORMĂ JURIDICĂ

Gabriel-Virgil Rusu

Institutul de Istorie „George Barițiu”, din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract: *COUNTERFEIT IN THE PRINCIPALITY OF TRANSYLVANIA: BETWEEN SOCIAL PRACTICE AND LEGAL RULE. Formed in the years following the conquest of the Buda fortress by the Turks (1541), the semi-independent principality of Transylvania existed for over a century and a half. The principles that led the state were concerned with the development of legislation that would keep crime under control and ensure social peace. The present study aims to analyse the legal norms by which the prevention and detection of the crimes of forgery and circulation of counterfeit money were attempted, in the conditions where such illegal practices could create inflation. In addition to the coins issued in Transylvania, coins from Poland, Hungary, the Habsburg Empire, or even Turkish coins entered the free market, some depreciated, which created great difficulties for the state's financial system. The reform of Prince Gheorghe Rákóczi II will lead to an intensification of the authorities' action against money counterfeiters.*

Keywords: *Transylvania, Counterfeit, Coinage, Criminal Law, Reform, Punishment.*

Moneda a apărut în Antichitate și odată cu ea și metodele de falsificare, precum și normele consuetudinare care îi pedepseau pe falsificatori. Circulația monetară a funcționat în mod neîntrerupt pe un teritoriu atâta timp cât a existat o comunitate dinamică, iar în perioadele de criză, când viața economică, socială și culturală era perturbată, înainte de a-și părăsi vetrele, oamenii ascundeau banii în pământ. Așa se explică numeroasele tezaure de monede datate din perioadele de migrație sau de conflicte armate. După ce Europa se stabilizează politic și se constituie statele medievale emiterea și circulația monedelor era mai atent supravegheată de autorități. Treptat, practicile ilegale în materie de falsuri monetare sunt codificate, iar în baza normelor juridice scrise autoritățile depun eforturi pentru descoperirea meșteșugarilor falsificatori și aducerea lor în fața instanțelor, unde nu de puține ori li se fixau pedepse radicale.

Încercăm în cele ce urmează o analiză a falsului de monedă (și punerea ei în circulație în mod ilegal) axându-ne pe datele de secol XVI, mai precis pe perioada care debutează în anul 1541, când în urma cuceririi capitalei Buda de către oștile sultanului Soliman Magnificul, regatul Sfântului Ștefan era practic desființat ca stat. La acea vreme, vechiul voievodat intracarpatic al Transilvaniei, de care se vor alipi în mod voluntar mai multe regiuni neocupate de turci din Ungaria – Banatul, o parte a Crișanei și Maramureșul –, denumite generic *Partium Regni Hungariae*, vor forma un stat nou, un principat semiindependent aflat sub suzeranitatea Porții. Ca șef al statului principele, ales de Dietă și confirmat de sultan, avea o serie de prerogative suverane (o suveranitate totuși limitată în raport cu puterea suzerană otomană) de ordin constituțional, administrativ, legislativ, militar sau fiscal, inclusiv dreptul de a bate monedă (emiterea de monede reprezentând o formă de exprimare a suveranității asupra teritoriului statului).

În Transilvania epocii principatului (1541-1699) identificăm o serie de sisteme monetare cu numeroase valori nominale, cu emisiuni proprii dar și monede de import. Nu putea fi vorba în acele vremuri de o monedă unică, națională. În general principii ardeleni au emis foarte puțină monedă mărunță de argint, punând accentul pe confecționarea masivă de piese de aur și de piese mari de argint ori aramă. Dintre monedele uzuale la acea dată amintim: ducatul de aur în greutate de 3,5 grame¹ (cu multipli și subdiviziuni), apoi de denarii de argint și aramă, de taleri, groși mari și oboli. Gabriel Bethlen face o excepție și emite monedă divizionară (monedă mărunță de metal, reprezentând o fracțiune a unității bănești) dar, în general lipsa acestora era suplinită de un aflus masiv de monedă mică și mijlocie venită din Polonia (piese de trei groși, *trojak*) sau din Prusia, Pomerania sau Riga, în bună măsură din Ungaria Superioară, respectiv din Turcia (prin țările române) sau, în mai mică măsură din țările apusului (*pfenning*, *goulden*, *kreuzer*, Frey, p. 96). Tezaurul descoperit într-o grădină din satul Mălâncrav (jud. Sibiu), cu datare din sec. al XVII-lea dovedește diversitatea extraordinară a pieselor care circulau în acel moment în principat (Chirilă, Gudea, Moldovan, 1972), dar și „haosul” monetar din acea vreme.

Majoritatea principilor au emis monede cu efigie proprie, la fel și unele burguri privilegiate săsești, cum a fost cazul Brașovului (1612-1615) ori Sibiului (1605), iar acestea au circulat nu doar în spațiul transilvan, ci și în Ungaria Superioară, Moldova, Țara Românească ori Polonia. În unsprezece centre urbane existau așa-numitele „monetării”, cele mai importante fiind Alba Iulia, Cluj, Brașov, Baia Mare și Sibiu. Au mai fost probate ateliere de confecționat asemenea piese la Făgăraș, Rodna sau Șeica Mică (Buzdugan *et al.*, 1977). Multe din aceste piese, să le spunem „de import”, erau false, spre exemplu, mulți ducați depreciați erau confecționați în secolul al XVI-lea sub supravegherea conților de Swidnica

¹ În secolul al XIV-lea valoarea monedei în Ungaria, inclusiv în voievodatul Transilvaniei, se stabilea prin referire la grosul Boemiei care conținea 3,5 g. de argint. Un gros era egal cu patru denari buni sau cu 20 denari mici (Pal, 2006).

(Polonia). Această masă monetară pătrunde pe teritoriile Ungariei, Austriei sau în statele germane creând mari perturbări în economia de schimb a vremii. (În secolul al XVII-lea Polonia intră într-o profundă criză financiară care duce la devalorizarea monedei proprii, aspect care a afectat deopotrivă și Transilvania, Moldova și Țara Românească.)

Ateliere clandestine în care se falsificau prin imitare monede, fără respectarea cantității de metal prețios convențional din compoziția lor existau și în Transilvania. Falsificarea banilor și folosirea conștientă a celor falși (*calpuzănie, falsarum monetarum, pénzhamisítás, hamis pénzzel tudatosan való visszatélés*) era corespondenta a ceea ce înțelegem azi prin infracțiunea de *falsificare de monede, timbre sau de alte valori* din actual Codul Penal (art. 310), care pedepsește atât *falsificarea de monedă circulatorie*, cât și *punerea în circulație a valorilor falsificate, precum și primirea, deținerea sau transmiterea acestora, în vederea punerii lor în circulație* (art. 313). De precizat aici că în cuprinsul acestei fapte penale regăsim nu mai puțin de trei infracțiuni: este vorba în primul rând de incriminarea faptelor de contrafacere, apoi de punerea în circulație a acestor valori, sau, cu alte cuvinte de uzul de monedă falsă și implicit foloasele obținute de infractor și, în fine, de prejudiciul cauzat, de pagubele produse sistemului financiar statal. În perioada principatului cel care falsifica monedă încălca practic monopolul suveranului în materie de emiterea de monedă, acesta fiind în strânsă legătură cu activitatea de colectare a impozitului. Dar, mai mult decât atât, el putea să pună în pericol echilibrul financiar al statului prin provocarea unor „valuri de inflație”. De aceea, baterea de monedă falsă și răspândirea acesteia erau asimilate infracțiunii de trădare (*nota infidelitatis*), fiind pedepsite prin condamnarea la moarte (Werböczy, 2007). *Tripartitul lui Werböczy*, identifica între cele 18 tipuri de trădare și *falsarum monetarum* (Dáné, 2006).

Falsul de monedă era o practică destul de rară, principalii suspecti – calpuzanii – fiind meșteșugarii de breaslă ori calfele din burgurile transilvane. Doar ei puteau prelucra aurul și argintul, puteau confecționa matrițe – ceea ce presupunea și mult talent artistic –, dar mai mult decât atât, ei dețineau instrumentele, materiile prime și priceperea necesare pentru confecționarea unor monede. Documentele judiciare ale vremii dovedesc implicarea în proceduri de falsificare și a altor categorii sociale, stimulate de dorința de îmbogățire facilă. Cum circulația monedei false pe piața liberă crea un sentiment de insecuritate societală, oamenii punând sub semnul întrebării eficiența autorităților, a fost nevoie de crearea, am spune-o astăzi, cadrului legal care să permită intervenția urgentă a celor în drept. Adeseori, depistarea unor piese contrafăcute și depreciate valoric alerta politicienii, principalii oameni de afaceri ai epocii, care nu ezitau a trece aceste chestiuni pe ordinea de zi a Dietelor, a Adunărilor de Stări ale Transilvaniei (cel mai înalt for politic și legislativ al țării). Hotărârile emise erau imperative având valoare de lege, chiar dacă în spatele deciziilor se aflau interese particulare convertite într-unele politice, economice și de suveranitate.

Într-un caz dezbătut în Dieta de la Sibiu din 1-14 mai 1613, se preciza următoarele:

Art. 5. Este o mare pagubă pentru țară faptul că s-au răspândit peste tot bani falși, ducați și groși. Pentru ca să-i combatem pe acești răufăcători, am hotărât ca autorii qui cutores falsarum monetarum reperientur să fie pedepsiți cu moartea la locul faptei. Cei care sunt prinși cu groși și ducați falși, dacă au asupra lor bani în valoarea de 2 florini², să fie imediat prinși și pedepsiți, iar dacă este vorba de un nobil atunci iuris ordine legitima citatione mediante absque misericordia, să fie pedepsit.

Din textul de lege rezultă în mod cert distincția dintre cel/cei care realizează falsul monetar și cel/cei care pun în circulație piesele contrafăcute, diferența fiind făcută de pedeapsă. Astfel, dacă în primul caz norma este clară și prevedea condamnarea la moarte și execuția chiar la locul consumării faptei, în atelierul clandestin, în cea de-a doua situație autorii urmau să fie prinși și pedepsiți, decizia punitivă fiind lăsat la îndemâna autorităților judecătorești.

Un alt paragraf precizează următoarele:

Art. 6. În țara noastră mulți bani falși provin de la Ștefan Kendy. De asemenea, am luat de știre că și Gerardus Lysibona bate niște monede la Baia Mare [...] care nu sunt primite în țările altora. Deci Măria ta să aibă grijă și să urmărească să nu se mai bată groși de cupru la Baia Mare (Monumenta, 1880).

În legătură cu Ștefan Kendy informațiile trebuie analizate într-un cadru mai larg decât litera textului documentului, știut fiind că acesta în anul 1610 a condus personal o conjurație îndreptată împotriva principelui Gabriel Báthory, care a eșuat, nefiind forate bine organizată. Înalțul magnat reușise să scape de judecată și de pedeapsă refugiindu-se în Ungaria Superioară (Kádár *et al.*, 1903). În momentul derulării lucrărilor Dietei de la Sibiu Kendy era în exil, iar nobilii din partida, din ce în ce mai restrânsă, a principelui încercau, se pare, să-l încarce cu tot felul de acuzații mai mult sau mai puțin adevărate. Cert este că monedele false (nu neapărat confecționate de Kendy) circulau fără opreliști pe teritoriul Transilvaniei, fapt confirmat și de Dieta de la Alba Iulia din 17 aprilie - 9 mai 1616, unde în hotărârea finală se puncta, la art. 9, faptul că: *Mari pagube are țara că circulă tot felul de ducați falși și din această cauză, de multe ori, nu sunt primiți (în comerț) nici banii noștri buni. Am hotărât, din voința Măriei tale, ca acești bani să fie identificați și scoși din circulație* (Monumenta, 1881). Izvoarele menționate mai dezvăluie ceva,

² În Epoca Principatului nu se mai emit florini ungurești deoarece statul maghiar dispăruse ca entitate în anul 1541. În schimb, florinul rămâne încă multă vreme monedă de calcul a valorilor monetare existente în uz.

și anume faptul că acel băimărean pe nume Gerardus Lysibona bănuț de fals de monedă, confecționase atât de prost piesele, încât potrivit documentului *nu sunt primite în țările altora* (cel mai probabil bătuse groși din aramă).

Diversificarea metodelor de contrafacere și de punere în circulație a unor monede false duc la diversificarea normei juridice prin adăugarea de noi prevederi. De pildă, pătrunderea unor bani confecționați în Țara Românească și în Moldova determină autoritățile centrale să ia măsuri în consecință. Documentele Dietei de la Sibiu, îi recomandau lui Gabriel Báthory următoarele: *Măria Ta să ia legătura cu voievozii din principatele române pentru ca să nu se mai bată monede cu chipul Măriei Tale și acei falsificatori de bani să fie prinși și pedepsiți. Am auzit că acești falsificatori s-au înmulțit la vecinii noștri* (Monumenta, 1880). Banii falși, de care probabil domnitorii nu erau chiar atât de străini,³ puteau fi introduși pe „piața ardeleană” în mod accidental, de către negustori români sau greci care făceau comerț aici sau erau plasați de către persoane cu interese infracționale: diverși particulari sosiți în principat cu treburi „de fațadă”, în spatele cărora se ascundeau preocupări de răspândire a banilor falși.

Stoparea intruziunii de monedă contrafăcută în Transilvania devenea o prioritate, sens în care legislația era completată cu prevederi privind cetățenii străini suspecti și măsurile aplicabile acestora:

Art. 27. Întrucât în țară s-au înmulțit banii falși, am hotărât ca să nu se mai bată în stampele Măriei Sale groși albi⁴ și să nu se permită aceasta nici altora sub poena în decreto expressa, ci Domnia Ta să bată bani buni și să nu se permită străinilor să aducă bani răi în țară. Și dacă la vreun străin se găsesc bani falși, aceștia să fie confiscați, iar dacă la cineva se găsesc bani falși în cantități mari, aceștia să fie cercetați de unde au luat acești bani și dacă nu pot răspunde să fie pedepsiți (Monumenta, 1880).

Documentele dietale relevă și măsuri de eradicare și curățire a pieței interne de monedă falsă: *Pentru ca ducații cei răi să fie scoși* (din circulație) – se preciza în articolul 5 al Dietei de la Sibiu din 12-25 aprilie 1618 –, *comiții și funcționarii în toate comitatele, orașele și satele și sub amissione honoris et officii să-i caute pe aceștia* (distribuitorii de monedă falsă) *și să-i pedepsească în mod exemplar* (Monumenta, 1881).

³ La Iași, în fostul palat domnesc, într-un sac ascuns în coșul de la sobă, s-au descoperit recent 15 kg de șilingi polonezi, suedezi și germani bătuți la Suceava. De asemenea, la Suceava a fost descoperit și material necesar emiterii de monedă, constând în fâșii lungi de aramă, cu șilingi imprimați, dar netăiați. Între ei se afla un șiling cu numele reginei Cristina a Suediei (1632-1654) și altul care corespundea unei emisiuni a lui Friedrich Wilhelm, principe de Brandenburg (Pîrvulescu, 2021).

⁴ Este vorba de monedă din argint.

Sesizăm totuși că aceste hotărâri, care produc drepturi și obligații, ori statornicesc o serie de raporturi juridice complexe, dacă e să le comparăm cu echivalentele lor din momentul de față, acestea sunt mult prea concrete, făcând adesea trimiteri la oameni și locuri, or o lege, în percepția contemporană are un caracter mai general, creând cadrul juridic într-un anumit domeniu al vieții sociale. Multe dintre hotărârile dietale au o aplicabilitate limitată în timp; după soluționarea problemei în cauză, nu mai sunt actuale, sunt depășite de realitatea istorică și devin inutile. Unele documente s-au pierdut în condiții de război, pe când altele se aflau arhivate în locuri greu accesibile instanțelor de judecată (Dörner, 2003). Mai mult decât atât, drept de legiferare nu îl avea doar Dieta ci și comitatele și orașele din Transilvania, astfel încât, de pildă, unui jurist al Tablei princiare, un fel de Curte Supremă de Justiție de azi, îi era destul de greu să fie la curent cu noutățile din domeniu atunci când primea spre soluționare un caz în apel.

Nevoia unei revizuirii și regândiri a tot ce s-a emis din sfera dreptului civil, administrativ sau penal, de la fundarea principatului, în scopul elaborării unei noi codificări, mai simple, mai practice, mai moderne și mai compatibile problemelor specifice ale secolului al XVII-lea, a devenit manifestă odată cu reforma judiciară a principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea. Gabriel Bethlen a sesizat această stare de fapt, fiind primul dintre suveranii ardeleni care a încercat să facă ordine în hățișul legislației (Biró, 1910). În timpul său a fost redactat tratatul *Specimen juridici processus*, o lucrare de procedură penală, care reglementa, în cele 22 de articole ale sale, întreaga arhitectură a cercetării judiciare. La baza ei a stat o selecție riguroasă a prevederilor în materie procesual-penală, rezultate din hotărârile dietale, precum și, în parte, din legislația anterioară formării principatului. Probabil că autorul acestei opere juridice, care rămâne multă vreme în vigoare, a fost Ștefan Kassai din Cluj, *consiliarius și protonotarius* al Tablei princiare.

Preocupările lui Bethlen vor fi continuate de juriștii din vremea lui Gheorghe Rákóczi I, principele dispunând adunarea tuturor articolelor de lege răspândite prin arhivele orășenești și comitatense. Succesorul său, Gheorghe Rákóczi al II-lea, va face și mai mult, realizând o adevărată reformă judiciară. El va dispune, în anul 1652, constituirea unei comisii formate din doisprezece juriști cu misiunea de a analiza, compara și selecta legile în uz. Comisia de codificare a fost aleasă și validată cu ocazia Dietei de la Alba-Iulia, având în compunere un președinte, în persoana comitelui de Turda, nobilul Ioan Bethlen de Keresd⁵, care era asistat de judecători ai Tablei, magistri, protonotari, directori fiscali și alți funcționari din justiție și administrație, reprezentând cele trei națiuni privilegiate, *bărbați ai țării experimentați în ale dreptului și obiceiurilor* (Constituțiile Aprobate, 1997). În urma acestei pretențioase munci, întreg materialul a fost sistematizat și ordonat pe capitole, titluri, articole și edicte, fiind prezentat suveranului spre sancționare. Astfel, compilația care a simplificat enorm legislația voluminoasă și dispartă a

⁵ Satul Criș, comuna Daneș, jud. Mureș.

statului, de până atunci, va fi publicată în anul 1653 sub titlul *Approbatæ Constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum*, în limba română fiind uzitată formula *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei*. Lucrarea, un conglomerat de norme constituționale, administrative, ecumenice, penale, procesual penale sau civile, se compunea din cinci părți: primele patru conțineau elemente de drept ecleziastic, drept constituțional, norme referitoare la ordine și stări ale Ardealului și elemente de drept penal și procesual penal, iar ultima parte cuantifica mai multe hotărâri (edict), grupate alfabetic, pe teme.

Codexul, un element de modernitate și de creație de drept, delimita în mod clar responsabilitățile și procedura emiterii monedelor, oferind cadrul legislativ pentru măsurile punitive față de cei care le încălcau. La baza paragrafelor dedicate acestei fapte penale stăteau articolele dietale în materie, emise în anii anteriori, pe care le-am putea numi „fragmente de lege”. Noul text (de lege) codifică această faptă penală, dându-i o fațetă nouă, clară și simplă: *Nimeni să nu îndrăznească în această țară a bate nici un fel de monedă fără permisiunea țării și a principelui; dar chiar și acela căruia i s-ar permite ridicarea unei case pentru baterea de monedă, să bată stema, titlul și chipul țării și a principelui și nicidecum cu al altuia străin și în cantitatea și conținutul stabilit atunci*. Așadar, se legifera odată în plus, că emiterea monedei era apanajul principelui. Legea era imperativă: nimeni nu avea dreptul a bate monedă ardeleană sau străină fără permisiunea țării și a șefului statului. Dar *dacă cineva ar contraveni la aceasta, dacă sunt nobili sau orășeni, să cadă în pedeapsa infidelității veșnice după cuprinsul decretului; iar dacă sunt țărani, să fie la bunăvoința principilor de a le lăsa viața; cu toate acestea, o mână să li se taie, dar bunurile lor să nu fie luate de la stăpânii lor de pământ, dacă aceștia nu au știut și nu au consimțit* (Constituțiile Aprobate, 1997). Legislația prevedea și sancționarea nobililor suspecti de asemenea practici ilegale, aceștia putând răspunde penal pentru diverse forme de participare. De altfel, textul din titlul 55 al *Approbatælor* suna foarte clar: *nobilul care a consimțit, după dovedirea adevărului cauzei, fiind condamnat după lege* (pentru baterea monedelor false și punerea lor în circulație), *să cadă în vina trădării și să-și piardă bunurile lui personale* (Constituțiile Aprobate, 1997).

Având astfel cadrul juridic adecvat, autoritățile publice centrale și locale își intensifică acțiunile de prindere și pedepsire a calpuzanilor. Spre exemplu, în anul 1671 iobagul Gabor, alias Ioan Szöcs din localitatea Șutu (jud. Cluj) era învinuit de vicecomitele de Turda, Mihail Jó, că a bătut monede false dovedind în mod convingător că autorul le-a și folosit. Mai mult decât atât, cu ocazia cercetărilor efectuate și probabil în urma percheziției efectuate, la domiciliul învinuitului au fost găsite uneltele necesare pentru baterea monedei false. Pus în fața probelor, Gabor a afirmat în fața instanței faptul că instrumentele le-a primit de la preotul Ioan din Filea de Jos, care în acel moment era închis la Cluj. În timpul procesului iobagul a recunoscut că le-a folosit în scopul baterii de monedă (Turda, II. 1761). Invocând textul din *Constituțiile Aprobate*, vicecomitele a cerut instanței ca

autorului să i se taie o mână, iar asupra vieții și morții sale să decidă însuși principele (Mihail Apafi). Ioan Szöcs a rămas în arestul din Turda până în cea de-a opta zi când judecătorul, ținând cont de faptul că autorul a recunoscut vina și în interesul găsirii eventualilor complici, a decis să fie lăsat în libertate provizoriu. Însă la următoarele procese acesta nu a mai apărut, numele lui urmând a figura probabil între cele ale urmăritorilor.

Dacă Ioan Szöcs a fost învinuit de confecționarea ilegală de monede și de uzul lor, un comerciant pe nume Gavril Fehérvári era acuzat de vicecomitele scaunului Turda de răspândirea la scară largă a monedelor false făcând negoț în localitățile Făget din comitatul Alba și Găești din scaunul Mureș. Pe lângă acestea, susnumitul mai era bănuț și în legătură cu mai multe infracțiuni de furt. La proces Fehérvári a primit fără obiecții acuzațiile formulate împotriva sa, declarând judecătorilor că banii fuseseră confecționați de un anume Petru Ötvös din Turda. În baza prevederilor din *Approbatæ*, vicecomitele cerea completului să dispună tăierea mâinii învinuitului,⁶ deoarece *oamenii care cu știință trăiesc cu bani falși, fiind trimiși în judecată conform legii, să sufere aceeași pedeapsă ca și cei care-i fac, dovedindu-se adevărul cauzei.*⁷ Astfel, complicele putea răspunde solidar cu autorul beneficiind de aceeași pedeapsă. Dar judecătorii au decis ca Gavril Fehérvári să fie eliberat sub garanție, având la dispoziție cincisprezece zile pentru a dovedi cele afirmate la proces. Nu se cunoaște modul în care cauza s-a finalizat (Turda, III, 1761).

Infrațiunea era, de regulă constatată de oficiali – comitele suprem, vicecomitele ori judele nobililor –, dar în *Constituțiile Aprobate* existau și excepții:

[În astfel de cazuri și nobilul particular îl poate prinde pe țaran și să-l dea pe mâna oficialilor; dacă este surprins asupra faptului, cel care l-a prins îi poate lua bunurile găsite la el; iar oficialii să nu îndrăznească a-l elibera fără judecată (Constituțiile Aprobate, 1997).

Un element de noutate procedurală aduce articolul 10 al Dietei de la Târgu Mureș din 15 decembrie 1695 – 19 ianuarie 1696, care, iată, completează codexul:

Pentru că în multe case se bat monede false, am hotărât ca cel ce este prins cu o astfel de faptă să fie, fără excepție, în amissione capitis et

⁶ *Ibidem*, III, 213.

⁷ Textul se referă și la alte categorii de persoane care au incidență cu banii falși. Astfel, persoana căreia... *i-ar veni la mână astfel de bani, și el ar voi să cheltuiască tot așa cum au ajuns și la el, pentru aceasta să nu fie condamnat, dar dacă s-ar afla că i-a luat cu știință și nu în valoare de zece, douăzeci de bani, ci în valoare de zece, douăzeci de florini a luat și a cheltuit, sau dacă de altfel ar reieși de la anume martori sau împrejurări; acei aurari sau altfel de meșteri care ar grava asemenea lucruri, sau care ar voi să graveze, neaducându-le la cunoștință meșterilor breslelor și oficialilor lor superiori, să sufere aceeași pedeapsă* (Constituțiile Aprobate, 1997).

omnium bonorum conviccáltassék. Iar dacă cineva încurajează astfel de lucruri să fie pedepsit conform articolelor din Approbate. Am hotărât să fie numiți ofițeri inspectori care să cerceteze astfel de cazuri, să prindă făptașii și să-i aducă în fața Măriei tale pentru a fi condamnați conform articolelor din Approbatae (Monumenta, 1898).

În legătură cu identitatea acestor „ofițeri inspectori” opinăm că este vorba de oficiali ai noii stăpâniri austriece care sunt și ei implicați în activitățile de identificare, prindere și cercetare a făptuitorilor.

În anul 1699 Transilvania va fi integrată în Imperiul Habsburgic, perioada de semi-independență încheindu-se. Potrivit *Diplomei Leopoldine* din anul 1691 legislația statului a fost recunoscută de împărat, a rămas în vigoare și s-a aplicat pe tot cuprinsul principatului până în anul 1867, astfel încât faptele de confecționare și răspândire a monedelor false au fost cercetate, judecate și condamnate în continuare de instanțele ardelenne pe baza cadrului normativ propriu.

REFERINȚE

- Biró, V. (1910). *Az erdelyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690*. Kolozsvár: Stief Jenő és Társa Könyvsajtója.
- Buzdugan, G., Luchian, O., Oprescu, C., C. (1977). *Monede și bancnote românești*. București: Editura Sport-Turism.
- Chirilă, E., Gudea, N., Moldovan, G. Tezaurul monetar de la Mălâncrav (1972). În *Tezaure și descoperiri monetare din Muzeul municipal din Sighișoara*. Sighișoara: Muzeul Municipal.
- Marcu, L. (1997, ed.) *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*. Cluj-N.: Dacia.
- Dáné, V. (2006). *Az őnagysága széki igy deliberála. Torda vármegye fejedelemségkori birósági gyakorlata*. Debrecen-Kolozsvár: Erdélyi Tudományos Füzetek, 259, Ed. Erdélyi Múzeum – Egyesület és a Debreceni Egyetem Történelmi Kiadványa.
- Dörner, A. (2003). Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541). În I. A. Pop, & T. Nágler (Ed.), *Istoria Transilvaniei* (Vol. I). Cluj-Napoca: Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane.
- Frey, A., R. (1917) *Dictionary of numismatic names. Their official and popular designations*. New York: The American Numismatic Society.
- Kádár, J., Tagány, K., & Réthy, L. (1901). *Szolnok-Doboka Vármegye Monographiája* (Vol. VI.). Dej: Demeter és Kiss könyvnyomdájában.
- Monumenta Comitania Regni Transylvaniae - Erdély Országgyűlési emlékek*. Vol. VI, VII, XXI. (S. Szilágyi, Ed.) (1880, 1881, 1898). Budapest: Akadémia Könyvkiadó-Hivatala.
- Pîrvulescu, D. (2021). Falsificarea monedei în Evul Mediu. În *Contemporanul*. București: <https://www.contemporanul.ro/istorie-documente-politica/falsificarea-monedei-in-evul-mediu.html>.
- Pál, E. (2006). *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale, 895-1526*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale. (1761). Fond Primăria Orașului Turda, Seriile II și III.
- Werböczy, I. (2007). *Tripartitum Opus Iuris Consuetudinarii Incliti Regni Hungariae per magistrum Stephanum de Werbewcz, personalis presentile regle majestatis locum tenentem*. În Moldovan I. F. (Ed.), *Originea și evoluția instituției jurătorilor la români*. Dej: Editura Texte.